

ДАЙ НОТУ «ЛЯ».
ГУЦУЛЬСЬКІ ЕТЮДИ

Невидимо

Воно десь так глибоко й невидимо. Лиш чуєш раз по раз: хтось коцкотить у вікно, Анно́, пусти, ци чуєш, це ми, свої.

Ти не можеш забути цих слідів на снігу. Таких великих й широких. Прикладаєш свою ногу — й замала.

Я буду повільно й бережно виймати вас зі свого нутра. Ось моя рука. Вона дужа. Колись навіть втримала росле теля на мотузі, коли воно, розігнавшись, летіло насторч в провалля. Диви, чіпка у руках, не випустила телі, що збесєблене летіло в берда́, казав тато, глипаючи то на мене, то на роз'ярене теля. А я мацала, чи на місці моя рука. Заніміла. Нечула.

— Вно таке, бо, прото, ціле літо дома ни було. Пишло гатром та й блунькало собі за чужев худобув. Та й уже своїх ни пизнає. Ни хочі си тхакі вергати.

Лелю-лелечку!

Вертаюсь думками ид'хаті, де сонце повільно за гори вкладається спати. Розстелює ліжко розлоге — свої полонини. Смереки крислаті до сну заколисують серденько лельчине: лелю-лелечку, сонечко злотострунне! Ходиш у панцирах золотих, у бляхах мосяжних і в обладунках красних. Блискаєш і смієшся. Граєш на трембітах янгольських. Мандруєш пляями. Ніжно ступаєш кроком велетня. Ховаєшся за Чорногору. Лелю, ти — сонечко, лелю...

Віддавати

Дивись, вони усі торкаються тебе, твоїх ран. На серці. Спині. На колінах. Повсюди.

Запахи здовкола здаються нездоланими. Пробираєшся крізь них, щоби глибоко вдихнути чистоти свіжої. Вибороти собі її для себе. Хоч капочку.

— Дихай носом і глибоко. Навіть якщо стискає в грудях. Коло серця.

Це поле з нескошеною травою: то сонце й косовиця, то дощ — і радісна свіжість. Ступати, глибоко поринаючи у трави, мов у води ріки бездонної. Босими ногами нащупувати на дні серця любов утаєну. І віддавати її нужденним.

— Такий був сарако, що, їк брав її в свої руки, то на ній ви-так місця живого ни було, всьо сине: бив її — але любив фист, покійничок.

Брат чи сестра

А вóди відходять, течуть потоком по помості, куди вона не йде, за нею струмок крапотить.

— Шо з мамув нашув, уна слаба, їй шош лихо.

— Дитина хочі' си родити. Води видходе. У нас буде брат чи сестра. Хлюпоче, як риба в воді. Родитися хоче. Дев'ятою буде в сім'ї. Наймолодшою.

— Ану, бери подзвони, питайси, хто си вродив, хлопец' ци дівчіна.

В віконечку видко лиш маму, тато підсаджує мене, абих уздріла маму з дитиною, що буде усім нам сестрою.

— Сяночка, такі сині очі, їк небо. Білявка мала, най здорова росте. Їк сонце пишнє. Золоте.

І баба Юзиха пристелює ліжником ліжку, 'би мама з дитиною нагодувалися дорогою т'хаті.

— Бо то ші кавалок дороги, ші через потоки два перейти. То поки дійдете в Блхавий, припочіньте з дитинув отугечькі в Рипах. Бери, Оленко, наплекай маленьке, аби ни переголодніло. Бідашечка бабина.

Баба проводжає нас аж до нижче саду свого, ще груш ані яблук нема, сади ще цвітуть, лиш-бо квітень. І баба радіє, уже полюбила наймолодшу нашу Оксану, одразу, лиш вздріла її.

— Буду Сяночці приносити грушечьок та й еблучьок. Та й сливочьку йку, їк уродит. Бабина дитина пишна.

По плаю

Лиш не співай, отої своєї, про що вона, співанка та, коли білі вівці по плаю.

Несе вівчар д'горі з долини ид стаї два відра, повних молока, здоеного зраня. Здіймає по'в груди, як через пліт перелазить. Вориння вгинається, пантрує, 'би жядної краплі не впало із відер на землю.

— Ни раз так ховско, їк идеш д'горі з відрами, шо покай. Прото зранку роси багато. Чьоботи си чюповгают удолину на псенці слизкій. Але ийде, я би ни розсипав молочька ані краплі, аби шо там, сам бих впав, але ни розсипав.

Ці образи вічні, сидять перед стаєю, до зистріту сонця в наперсниці ноги свої вповивають. На труд аж до вечора. Вертаючись поночі плаєм із вівцями д'стаї.

— Ой, овечки-бебелечки, писаний ботею, хто вас буде випасати, їк я си оженю...

Гледжіне

Дідо так і казав, я зробив сир, а витак у тій жентиці, шо си лишила післядь сиру, видварив вурду.

На полонині гледжют сир переважно лиш зранку, а вечірній удій лишають, 'би ставала сметана до ранку, як ще хочуть мати сметану та й масло.

— Тото збиране вечірішне молоко лучют' з ранішним, свіжим, шо лише издоїли, та й так гледжют сир в чавуні, шо над ватрув.

Як шов дідо Черленюк из Кринти ид'хаті, то все ніс будз сиру, полонинської вурди. Роками туда бовгарив полонинами —

на Старостаї, Кринті. Доїв корови, обгонив маржину, гляджив сир, робив вурду.

— Трохи си додавало до тої жентиці, шо у чавуні си післядь гляджня сиру лишела, молока свіжого, та й так вурдили вурду.

А вже йка жентиця лишеласи післядь варіння вурди, полонинникам була за пійло, шо поживне, шо добре.

Прецінь

Я спускаюсь май нижче із Кринти ид'хаті. Тут є також, як в діда Николи, і вурда, і бринза.

Мама робить май трохи инакше за дедю свого Черленового: кип'ятить свіже молоко на шпартаті, додає тогди д'нему гусянки пів літри, та й так си тогди видпарее вурдочька кисленька.

— Бо, їк, мо', ніби хочіш солодку, то си гріє кислек, додаєтци ид нему трохи молока свіжого, та й є вурда солодка.

Або таки сам кислек видпарееш на легкому вогні, сам-один, та й меш мати, прецінь, вурду, м'еку и солодку.

А овець ще є а є

А мама стриже вівці, вправно і швидко, бо вже полудень, і до вечора рукою подати. А овець ще є а є. Нівроку. Знімає кожухи з них жаркі, врізається ножицями у вовну цупку, скремсуючи її рухами вправними.

— Тримай, Любка, добре. 'Би вивця ни втекла. Притискай коло шиї, 'би си ни вирвала, бо 'ме тогди бігати з одним лиш боком обстриженим, а вовна за нев 'ме телімбатиси.

Сонце припікає до вівці, руки пахнуть вівцею, пекучі, масні. Цілим тілом наваююсь на шию вівці, аби не втекла, бо що тогди буде.

Щере ‘ї кохаю

Лиш чути лопотіння чобіт. Й здригання землі під ногами дужими. Блеють вівці, бо вівчар зник за пагорбом. І, варко, що наводно, вже не вернеться. Хто він був, для кого покотився так нагло вниз по́котом.

— З високої полонини буйний вітер віє, йка біда в полонині, їк сонце ни гріє.

Приголубливав їх, любінькав. Пестив в личко, ид собі тулив, притуляв: маю вас, овечки, маю що любити. Кликав кожну на ім'я. В дощ студений чи шаргу пас він вівці свої, грав їм на флоерці пастушій, довбушенці, на тилинці вербовій. Що буде з ними, поки жити буде, грав він їм, вигравав.

— Та, ой, брате, товаришу, кортит мене знати, та ци будут мої любке за мнов банувати. Та ци будут ци ни будут, шо кому до того. Та, ой, брате, товаришу, я їх любив много.

Та, ой, я їх любив много та й усіх покинув, лиш до смерти ни покину одну бідашину, рвався голос його, виривався, котячись футко вниз у берда за маревом дівчини лісної, пишної, в личко біленької, примарної.

— Та, ой, шо то за бідашка, лиш я самий знаю, та, ой, її щере люблю, щере ‘ї кохаю.

Най си любов веде

Ти лиш не берися знову до втечі. Ці плечі, ними ти падаєш, воскрешаєш найдавніші рани.

Візьми і скажи собі, я втікаю. Я безкінечно втікаю. Від удаваної сердечності. Доброзичливості. Кривих усмішок.

Ти бачиш їх наміри. Ти знаєш їх думки. Почування. Шукаєш води. Краплі сліз здатні відмити безнадійні плями. Зупинити найжаданіші втечі: любімси потайно, а ми собі межі людьми ручок ни тримаймо.

— Та любімси ни лишімси, ти, солодкий меде, ой, любімси, ни лишімси, най си любов веде.

З-за Кринти

Позакривай вікна та й двері, бо така туча суне з-за Кринти. Як налетить плова, поб'є всю городину, біб та й фасулі, що лиш сходити почали.

Підкочую сукенку, щоби назбирати в неї лисичок — не залишати їх бурі шпаркій, а торби з собою не маю. Прудко зриваю одну за одною, густо насіяні в лісі. Бо злива летить, наздоганяє нас з лисичками на Курлеївці. Обважнює кроки, ступати все тяжче. Рукою притримую підгорнуту сукенку-кошелик, щоби лисички не повипадали. Іншою — пробираю гілля смерек, з яких обсипається дощ краплистий. Збігаю дорогою вниз каменистою, чоботи лопотять, перегукуються з шумом потоків зусібіч. Дощові води гудуть, клекотять, заповонюють схили гірські заливними ріками.

— Змітуй з себе бігом усьо фанті мокрецьке. Ліз на піч, грійси. Сушиси там разом з лисичьками водавими, шо їс набрала.

З глини випаленої

Жени вівці у струнку і не втікай більше від любові. Там сидять два вівчарі й доять овець, притискаючи колінами, щоби ті не втікали завчасу.

— Кахлеві печі — це коли багачі. А так — з цегли непаленої з глини, висушеної на сонці.

Мама викидає перед хатою кочергу з лопатою, якими витягує хліб з печі з глини випаленої, щоби град зупинити з грозою.

Груші

Я тут прокидаюся досвітком і йду вдихати місто. Залишаю поспіхом хату, як робила баба Юзиха, ховаючи ключ за шалюнком на призьбі.

Я тут бачу всі ті груші, пізні, тверді, зелепужні, поскладані в рундуки дерев'яні, щоби доходили там, до зими достигали.

Баба Юзиха спішить, переходить через потоки два з вузликом. Курить папіроси, за нею дим кублиться. Баба несе нам пригисного зраня — цілу хустку груш, жовтих, достиглих, зі скрині на призьбі.

Дай ноту «ля»

Дай ноту «ля», ці ранкові настроювання з баяном на сонних колінах. Подай ноту «соль», з густим звуком, що знизу. Тягни ще раз «мі», так, як чуєш, без надміру. Аби стрій не занизько. Не високо.

«Ре» — щоби з тембром м'яким, тембром матовим: за баяном із «міхом» надірваним строять скрипку з душею тремкою. Нерівною.

— По плаю, по плаю, а я спала з музикантом, бигме си ни таю...

Страх

Бо є страх, страх задавнений. Не знайти більше стежку із лісу додому. Хоч давно вже з очима заплющеними ходиш цими лісами. Але теє дівча, що пополудню жене, завертає маржинку (нащо гнати так рано сьогодні корови ид'хаті!), сміло йде, хоч боїться найбільше не впізнати знайому галявину, що виходить із лісу.

І щоразу, коли йдеш-не-йдеш незнайомими вулицями, потрапляєш у ліс той, коли збилась худібка зі стежки втрамбованої і пішла манівцями незнаними, повертаєшся знову до того дівчати, що так міцно в руці стискає підібрану палицю і розгублено йде за маржиною, що пішла навпростець, від сонця жаркого ховаючись. І нікого довкола, тільки ліс, бездоріжний, густий, страх і трем у колінах безмірні. Скільки років тій дівчині. Їй пече біля серця, у горлі. Прорізаються промені сонця, з-за дерев видно світлу полянку: генде далі Кечірка вже й хата. Страх

втікає, як лис, підібгавши налякано хвіст свій. Подивись тепер в очі мені ти: ти казав, бійсь і втікай. Всю любов виривай із серця з корінням. Стоїмо на галявині: я, і тее дівча, і корови, дзвінками дзеленькаючи. Ми вже вдома, прийшли, най маржинка тепер у травах ситних досхочу напасеться, бідашка.

Вигода

Ця музика, дивись, вона черкає об твоє обличчя. Смутне. І перемінює його. Вкриває усміхом. І згадкою про афинник на Скуповій. Лягаєш горлиць. І небо над тобою. Вершки смерік погойдують по колу, їх вітер крутить у данці за сонцем. І в другу сторону. Іще. Щоб світ не закрутився — не дивись під ноги. А рівно. В очі. Не хилися д'споду.

— Виго́да!

Погоді. Перепочинь в данці. Дай парі іншій закрутитися. Одній лиш. Аби не штурхали у плечі зусібч. На місці стій. Тримайсь за руки в колі. І трьопоти, ногами дрібно вибивай у такт, вгинаючи поміст в данцівни, і гайдуків рубай навприсядки.

— А тепер кожен з свойов! За сонцем!

— Та, ой, брате, товаришу, зроби 'ми вигоду. Озми мою любку в данец, а я озму твою.

Чічка-бідашина

Постій так. Я сфотографую усю твою ніжність. Очі у сяйві сонця призахідного. Лагідність, якої світ не знав ще. Дай, я торкнуса любові твоєї незмінної, яка завжди є.

— Баба Параска була собі така людина — зи всіма добра. Колис', їк ишли мисливіці на полювані, то просили, аби баба Параска перейшла їм дорогу, шоби вни добре гостили, 'би шош упюлювали. Шо мала удачу таку.

Жінки не верталися з весілля ид'хаті, поки не заданцюют' з ним. Хоч раз не закрутяться в вальсі. Хотіли з ним ймитися

в данець. Легко так умів данцювати. І гуцұлки, і нízкої. А він все лиш про неї — не вмів не пам'ятати, забути про неї хоч на данець один. Летів, перескакував через плоти, не черкаючи вориння. Аби май скорше ид ній — ид тій, що добра на перехід.

— А у мої бiдашини паперові двері, бучьок 'ми си розвиває, їк иду до неї. Бучьок 'ми си розвиває, черлена калина, шоби мині потривала чiчка-бiдашина.

Гездечьки

Светри, в які загортаються вечірні верхи, носив колись ти. Ніжні, м'які. Із любов'ю на грудях. Питаю, як називається інструмент той, що несеш під пахвою. Яким граєш так тонко по серцю. Беззвучно.

Я не знайшла б дороги із лісу густого, де хата. Голос твій вів, на узліссі вигукував, де ти, я тут. Гездечьки.

Сідай біля ватри. Зігрійся. Скапує дощ із плечей — сльози ізгірклі. Голос твій — голос світів моїх переливчастих. З очима закритими знаю тебе. Знаю, де ти.

— Любилися, кохалися, мамка їх ни знала. Розійшлися, розтеклися, їк по небі хмара.

Де музика

Зійди сходами вниз. Збіжи до вітряків дерев'яних з крилами перехресними. Про що ти думала, коли серце відпускала одне, без нагляду. Котитися вниз, завертаючись в кожухи, трав'яні, квітчасті. Спинитись — 'би сила, коли темп швидкий, як блискавка. Якою мовою вони люблять — співають так глибоко, гортанно. Голосом низьким. Аж м'язи, як струни натягнуті, тремтять. Якби отак через ліс — і вдома. Де музика: а я роблю та працюю, шо ручьок ни чую, а їк прийде темна нічка, дома ни ночую.

У коси

Конем верхи по горах — гриви позаплітані. Ласка — ласиця заплітає коням гриви в косиці, пальцями дрібно перебираючи, волосся ніжно обпістуючи.

— Дзобалáй коні — й в дорогу. Ци дгорі, ци в долину — мусиш дзобалати. Ни годен би тогди втримати. Вирвавси б — та й утік.

Бачиш, гуцульське не дуже любить розплетеного, лиш аби в коси, у бóвтиці. Лиш би не простоволоса. Бо таки не можна — такий порядок.

— Молодиця, шо народила, ни мала права ходити з непокрытув головов, без фустки, ци стоети у церкві коло дівчет.

Розвидняється — стою на Кринті. Ген далі — її сестри простоволосі. Непристелені. Безборонні.

— Убирає свої коси й тота Погоривка. Ни вбирайси, куда тобі, ти уже ни дівка.

— Я ни дівка, цисе правда, мий брат Кедроватий, красуїтци й вин кедрями, й золотом багатий.

Мама каже

Мама каже, діти дивилися на букви й сміялися, а я вже знала кожну букву, бо баба навчила мене писати й читати, що я до школи ще не ходила, а вже вміла.

— И по-нашому, и латинкув. Бо у баби були книжки медичні по-латині. Шо ни годна була вид них очій видірвати, такі були мені чудовні букви тоти латинські.

Чорнилом букви виводила — спритиска, з натиском. Грубші чи тонші.

— У тебе пальці мамині, руки, їк у мами твої. Меш си добре вчіти, їк мама твоя, будеш розумна.

Читали «Кобзар» разом з бабою; про Соломона, Давида — Руданського. Книжки у грубій май палітурці. Газети читали.

Козацькі, стрілецькі пісні співали, май потиху. Аби не чули, гей, там на горі Січ іде...

З Чорногори

Обтинати найменші згадки, думки про холод: як завіє з Чорногори, зафіолит' з-за Кринти, студінь обхопить горби й схили міцно.

Маржинка з зимкою на ніздрях. На рогах. Обледеніла. Здалося б загнати її до стайні: стоїть — і з рота парує, так гріються одні від одних, бідашки. Чекають на газдів своїх, чи не забули бува про свою худібку, що стовбичать отут на царинці коло роздаванців вечірніх, й крок за кроком підходять все ближче до плоту ид'горі: розкласти ворота, відсунути лиш кілька заворітниць, одну за другою, й худобинка попростує до стайні, укриття свого теплого, з сіном у яслах, сухим, запашним: а коровки-красулечки, ек 'ми добре з вами, я молока попиваю, гийкаю за вами.

Без музики

Щоби без музики, яка розчулює. Слухати, як ти граєш, без зворушення, пориву гарячого. Твердо триматися, жодного поруху почуттів — незворушність як прояв любові. Терпкої, безпристрасної, витривалої. Я все бачу — і нічого не потрібно. Ні слів, ні поглядів, жестів промовистих. Мовчання, тиші безголосії. І музика твоя хай грає.

— Та дай міні кресанечьку най 'ти позолочу, та най тебе друга любить', бо я вже ни хочу.

— Та най тебе друга любить' так, їк я любила, та най тебе так голубит', їк я голубила.

В гудз

Зав'язав тебе в гудз, всі думки про тебе скрутив отак, удвоє, втрое, міцно, 'би си ни роз'їзали вовік, каже він і в повітрі з напругою робить зав'язь руками дужими.

Доц терусит', мжичить дрібно, збираємо в потемках зі столів бенкетних скатерті святкові, вже намоклі, послизаюсь на траві сирій й ловлюсь за тебе поглядом, втримай, кажу, не відвертайся ти похапки: стосунок до тебе — найбільша помилка в моєму житті, кажеш, а я дивлюсь, чи все зібрано зі столів і прибрано гарно.

Пів кроку назад

Пів кроку назад — скільки мелодій знаєш напам'ять: нових, старовіцких. Береш скрипку до рук, лиш не як всі музиканти — граєш на праву сторону. Вибираєш темп, швидкий, розмашистий. Куражистий. А потім звертаєш назад до смутного, повільного. Стародавнього. Смичок у лівій руці — вистукуєш ритм по деці ялиновій, шарпаєш струни зубами, пружно натягнуті, а як ще більше розохотишся — здіймаєш скрипку понад головою, граєш, не бачачи струн: решето, голубка, гуцулка, весільна, легінська, старовіцка до співання. Всі йдуть у данец', рубають' гайдуків, присідають. Це зближення в данци — іще один голубок. Обернув. Помінев. Переплів. Опущені очі — слова заблизькі: ци 'ме там грати Гавиць зи своєюв капелув весільнув, ци ні...

Лисічин

Старий Лисічин, майстер, не мав кількох пальців на руках. Займався столеркою, майстрував, різав тертиці на пилорамі. Був умільцем. Підшивав також чоботи, латав сандалі, черевики. Був шевцем.

Ремонтував електрику — ліз у слупа й лагодив перемичку. Мав такі металеві «кігті», у яких піднімався вверх по слупу електричному. Чистив дроти, з'єднував між собою — і знову було світло.

Повертайся домів

Повертайся ид'хаті, там грають скрипки. Цимбали й акордеон. Співають пісень, співанок, їк си будем розходити, шоби намни банно. Знову ходитимеш своїми дорогами, вверх толокою, лісом, на галявині зробиш перепочинок — а потім ще пагорбом вгору й на полонину, звідки видно на твою Чорногору. Повертайся ид'хаті, ходитимеш попід його вікнами, задихаючись, заглядатимеш у його життя, бачитимеш тінь його на стіні, що зникає й з'являється. Він вийде з хати й скаже, ти — тут, і ніжність твоя з тобою?

Вибач, прошу

Заховатися в тобі, коли стріли у голову, прихисти мене, обійми, коли звинувачую себе, докоряю. Звуки різкі — затуляю вуха руками, твій голос — рідний і ніжний. Чи любиш мене, питаю, коли сплю з вікнами відкритими, не зачиняючи їх перед грозою.

Чи приймаєш мене такою, як є. Боязливу, боюся образити тебе, сказати щось не те, мене гризе кожне слово криве — думка про те, що воно може бути таким — недобрим, ворожим до тебе: лиш би не було так.

Пече в грудях, стискає в потилиці, страх і біль, а ще переполох кружляють, блукають в твоїй голові, «вибач» безкінечно дзвенить і тремтить у твоєму диханні.

— А мий милий, чорнобривий набик зачісавси, люде кажут, шо хаблений, а вин мені вдавси.

Кажут' люде, шо хаблений, а вин мені буде, ніхто красу на столику кроїти не буде.

Колідувати

Ми знали коліди напам'ять, вчили «ролі», віншування. Починали ще з Пилипівки — Різдвяного посту. Робили репетиції. Розучували нові коліди, повторювали вже знані.

Ходили по двоє колядувати — пастушки в пишних коронах, зроблених вдома з картону, оздоблених позлітками й кольоровою тасьмою, іконами. З вертепою — кількапроменевою зіркою, змайстрованою з дерева. Прикрашеною сухозліткою, облямівками. Тримали вертепу в руці й крутили за сонцем, як колядували. Одягали довгу гуцульську сорочку поверх теплої куртки, підперізуючись попружкою з кольорової вовняної пряжі; під корону — велику святкову хустку з тороками, в ромби, зигзаги, клинці. Поспішали від одної хати до другої, зібравшись після Святої вечері в дорогу. Аби колядувати, Добру Новину звіщати. Ходили два дні колядувати — на Святвечір й на Різдво. Бувало — й на третій й четвертий день — на Збора й Штефана, коли в інше село, на май дальні ґруні, до родаків, свояків.

— Ой, колідо, колідочко, ика ти нам мила, шо Пречиста Діва Мати Сина породила.

Нас приймали по дорозі, частували, давали на дорогу в торбинку пампушків. Перезавивали, переперізували. Випроваджали аж надвір, питали, чи не боїмося самі ходити, чи з нами нема когось з дорослих, хто б нас водив увечері колядувати. Зустрічалися з іншими пастушками на вузьких утрамбованих стежках, пропускали одні одних, світячи ліхтариками, 'би ніхто не впав у кучугури зі снігом, не набрав зими в чоботи, не провалився у зими глибокі. Компаніювалися, з ким по дорозі. Чекали одні на одних під хатою, по черзі заходили в хату, виколядовуючи газдам свої коліди, ролі, віншування, мир і спокій цьому дому, тут не буде місця злому.

- А ци можна запитати, хто ви є, прошу сказати.
- Ми маленькі пастушки, шо пасемо овечьки.
- Звідки ви, якого роду?

— Українського народу! Бог дав щастя і свободу.

На Різдво рано зустрічали старших колядників — як ішли до церкви. В гуцульському. З бартками срібними. В сардаках. Кожухах. Сорочках. В пасках вибиваних. Тузінках. В катарваках на шапках-рогатівках. З дзвінками, дзвінками і радісними. Ці коліднички, шо си збрали, їх дедя й мама чесно навчали, чесно навчали Бога взнавати, на Різдво рано колідувати.

Трохи захрипали, голос нам сідав, хапали морозяного повітря безміри. Мороз, граючись, вимальовував візерунки радісні на волоссі, що проглядалося з-під хустки з довгими тороками: на Різдво рано — весела днина, Різду си тішит' мала дитина...

Тета Анна вже чекала на нас. Поколядувавши коляду під дверима, ще одну — в хаті, з ролями, знімали верхній одяг, корони, складали вбрання на ліжку й сідали за стіл, тета приймала нас від усего серця. Голубці, студенець, книші з маслом й бринзою, гуслинка, завиванник з маком, узвар, теплий, солодкий. Ми чекали, аби лиш піти колядувати до тети на Рикаливку. Аби дочекати цієї Днинки. Харчуйтеси, діточки любі, позмерзали, саракі, натрудилиси, біднітка. Дорога далека. Труд великий. Біда-сечьки мої любі. Грійтеси. Видогрівайтеси.

Розказували, де були, скільки хат обходили, скільки ще маємо. Та й кудя йдемо ще, поки не стемніло, поки ще світло надворі.

— Бувайте нам тепер здорові, гаразд і силу Бог вам дасть. Коні, воли і коровки, вашій нивці урожай.

— Всім нам в мирі і в достатку знов тут бачитись за рік.

— Ой, цему газді вивці, корови, бо ми вже йдемо, будьте здорові!

— Йгіт' здорові!

Полонина взимі

Пробую віднести свої думки на зимову полонину, засніжену, з заметами, зимами поверх плотів. І одразу повертаюся назад на долину — метко забираю свої думки й уяву назад на

доли. Небавом, однак, зважуюся знову повернутися назад на заметену снігами полонину, птахом покружляти над нею, порозглядати згори її цілковиту засніженість, непрохідність. Однак не рушаю далі Кринти, першої полонини від нас, застаюся на її зафурделеному хребті: довкола мете й мете, завірюха, мороз, віхола, заметиці безкраї. Від холоду забиває подих, здригається тіло, дивлюся ген в сторону Скупової й Угорського, однак через страшну шаргу зі шпарким вітром й хуртовиною нічого не видно, суцільна біла непроступна мла.

Не пам'ятаю вже доріг, найменших стежок, якими з закритими очима ходиться тут вліті, коритця з водою попривалювані грубим шаром замерзлого снігу, дзюркальця ледь жебонять, силкуючись проступитись з-під землі крізь навал сніговий, однак надаремно; жодного доступу до гоґідзнику чи афиннику: куці полонинських ягід міцно притиснені найбільшою товщею ствердлої зими.

Полонинські стаї пустокою стоять, закриті на замок до весни, коли згибне зима. Обік стаї дровітник з дровами, припалими зимою. Кошари для худоби понахилялися від вітру, повикручувались ворини від морозу — навесні треба буде їх направити, замінити деяке покручене вориння.

Засніжений ліс спить, час від часу смереки поворухнуться в своїй дрімоті, струсять спросоння з себе завелику вагу снігових марень. Десь в глибині лісів зимують дикі звірі, залишаючи то тут, то там сліди на цупкому полонинському зимовому полотні — як узір на домотканому сукні.

...І не думай, що думаю про тебе лиш вліті, бо й взимі, й іще дужче.

Я пам'ятаю

Не раз в діточих роках, коли мої старші брати й сестри збиралися собі десь опередь хати, аби порозказувати та й попригадувати всякі, смішні й не дуже, трафунки, які з ними частенько

ставалися в їхні май менші літа, я ї собі лакома сідала десь біля них, з усміхом слухала їхні історійки, махала схвально головою на ту чи ту пригоду й досить-таки голосно, так, аби мене всі почули, захоплено казала: «Йо, йо! Я пам'їтаю. Я це добре пам'їтаю».

— Та ек ти можеш цесе пам'їтати, їк ти тогди шї в колисці була або й тебе шї зовсім на світі цим ни було!

— Та ні, я цесе такі добре пам'їтаю. Та й то, шо Иван з Николув розказують, я цесе усьо пам'їтаю. Я тогди вже була май величька, та й чьо би я мала цесе ни пам'їтати.

Коли я цими днями пішла в Центр міської історії на виставку фотохудожника Тадеуша Рольке «Завтра буде краще», знимки якої торкаються життя Львова 1990–1992 років, пам'ять мою знову нерівними штабелями окупували пригадування з тих моїх найменших років, які якраз припадають на цес період 90-х. Я оглядала фото за фото, й вже гляба було спинити загату спогадів у моїй голові, які навалою шубовснули сюди, у виставковий зал, і рівнялись, прирівнювались до цих, фіксованих фотокамерою, спогадань. Мое «Я пам'їтаю» знову набуло моці. Без кінця-краю вертілося й метушилося перед моїми очима, пірнало вглиб моєї пам'яті й метко виносило звідти кавалки обірваних фрагментів з моїх найперших років, звертаючись борзо й «без перепрошую» до тої чи тої знимки фотовиставки: «А я пам'їтаю, їк нам у тоти чеси тоже скрутно си приходило. Тато з мамув брали корову та й бичька на курмей та й вели їх на зогоскот, аби продати там, та й аби за тоти гроші зібрати дітій та й видпровадити до школи. А худобу тогди брали мало шо ни задарма: ледве ставало тих грошенет». А ще я пам'їтаю, не зважаючи, слухає його хтось чи ні, провадило далі мое «Я пам'їтаю», як тато тогди взимі перед Рїздвом поїхав у Чернівці на Калинівський ринок, аби продати там сушені гриби. Намерзся там фист на базари та й вернувся додому з еквадорцями: замість п'ятдесяти доларів за гриби татові підсунули п'ятдесят еквадорських сукре, а тато радий заграничним грошам і гадки собі не мав, що то не доляри. Запхав їх радо глибоко в кишенью та й дався домів: метнувся міняти, а не

було що. «Хіба шо їдьте, саракі, теперечькі до Еквадору та й там помінеїти! Там ші Вас ни було!», — радили ми татові всією хатою, коли ніхто не хотів поміняти ті гроші, бо вони у нас нічого не вартували та й були в обігу лишень на території Еквадору.

— Та й з чім теперечькі ити на базар орудувати! Ци через твої еквадорці, розсипали би си на маки-макєнні, лишитиси на Риздвені света без Вечєрі!

Я пам'їтаю, підбадьорювало себе моє «Я пам'їтаю», що воно таке пам'ятливе й геть усе на світочку пам'ятає, що треба й не треба, як у ті роки не давали на діти гроші, затримували по пів року, а то й довше, а потім таки обіцяли видавати ту піцу держ-допомогу продуктами: але брати не було що, бо продуктів не було — полиці чистісько голі в магазинах були.

— Двох маґазинірок вигнали з роботи, мо', ші й будут судити, бо уни розшивали тоти міхи з макаронами, шо на діти мали давати, видкрадали видтив тих макарон, а витак знов їх назад зашивали.

Я добре пам'їтаю, як тато цілий вік воював з лісниками, які рубали лісосіки в наших лісах, як ті нагло рвали землю, риючи тракторами дорогу по цілих толоках, аби могти потім цілими машинами везти-вивозити ліс людський на «справи державні».

Я ще так багато всього пам'ятаю, каже моє «Я пам'їтаю», але пам'ять моя знає такіж, скільки й кому, що та й коли розказувати, гонорується переді мною моє «Я пам'їтаю». Але я пам'ятаю. Добре усе пам'ятаю.

Полонинські нотатки

Бодай на тиждень-два вліті в горби. Д'хаті. На полонини. Кринта. Скупова. Угорське. Корови. Коні. Вівці. Кожного дня зранку підніматися на полонини. Разом з вечором спускатися вниз в село. Аби ніч в дорозі не застала.

Йти самій чи з кимось (часом дуже хочеться самій!). Готувати зранку харч. Багато харчу, бо на полонинах хочеться їсти. Бо

за день все з'їдається. Складати рупцак. Брати набирач до афин, невеликий. Гребітку, якщо не тяжка. Можна й руками афини збирати. Якщо на їду. Трохи в пляшку води, аби вистачило до першого джерела. Не забути укрівлю від дощу. Щось на голову від сонця.

Робити невеликі перепочинки, піднімаючись д'гори. Йти розумним кроком. Не бігти догори. Не забувати дихати. Вдихати й видихати. Дивитися під ноги, на що ступаєш. Оглядати місцевість, якою ідеши. Піднімати погляд. Бачити далі. Поза. Зазирати за грибами. Радіти, якщо знайдеться який білий гриб. Дуже радіти. Усміхатись.

Багато мовчати, скубати крайками суницю, афину, гоодзу. Одразу з'їдати. З долоні. Дертися за малиною. Ожиною. Мити руки в джерелі. Лице. Пити воду. Якщо заходна, тримати в роті, поки не зігріється. Ковтати. Перепочивати, але недовго. Можна стоячи. Знову рушати. Йти, багато йти, довго, за вітром, проти вітру. Вітатися з зустрічними. Усміхатися. Приставати на коротку розмову. Дивитися в очі. Усміхатись. Зажартувати чи відповісти на жарт. Далі йти.

Лежати. На землі. Випроставшись. Звільнити ноги від взуття, шкарпеток, босими ногами торкатись до землі, притискатись стопами до трави. Дивитись на небо. Заплющувати очі. І бачити небо.

Їсти, не поспішаючи. Нічим не нехтуючи. Залишити ще щось на потім. Бодай кавалок хліба чи кулеші з бринзою. Вибирати місце для перекусу десь на видному місці. На горбику. Звідки можна оглядати сусідні хребти. Безкінечну далечінь з усіх сторін.

Співати співанок гуцульських. А я пиду в полонинку та й в полониночьку, ци ни розбив буйний вітер мою застайочьку... Тихо. Ледь чутно. З любов'ю. Прислухаючись до темпу, ритму дня полонинського.

Галакати. Віворити. Голосно. Дзвінко. З усієї сили. З-під низу. З дна. Не боятись. Без стиду. Ага-га-га-гов. Агов.

Данцювати. Стрибати. Підстрибувати. Трьопотіти. Крутитись. Вибивати в такт ногами. Та, ой, брате-товаришу, зроби 'ми вигоду. Озми мою любку в данец', а я озму твою.

Боронитися від биків б'ючих. Що рикають, буте. Рогами риють землю. Хочуть напасти. Взяти в руки бук. Палицю. Випростатися. Вхопити камінь. Крикнути. Сміливо. Замахнутись. Насварити. Відлякати. Але не мати віри. Потихенько відступати до найближчого плоту.

Пестити коней. Годувати хлібом з руки. Куйовдити гриву. Тулितись. Обіймати за шию. Дивитися, аби не вкусив. Бо не знати, якої натури. Бачити, як біжить табун коней. До тебе навстріч. Тебе проминає. Ігігі. Ігі. Ігі.

Заходити на стаю. Вітатися з бовгарями, ватагами. Вівчарями. Повістувати їм щось про себе. Звідки. Куди йду. Просто говорити. Слухати. Уважно слухати. Усміхатися. Сидіти на кані. Спиратися до стіни. Смакувати сир вуджений. Вдихати запах стаї. Якомога глибше. Жадно. Дякувати. Мати щось з собою. Якийсь гостинець з долини для полонинників: шоколад, цигарки, печиво. Помідор, огірок. Пригостити їх. Покласти пригисне на стіл. Прийняти їхнє декування. Попестити «злих» собак полонинських, якщо нема страху. Лишитися на вечірню дойку, якщо є час й охить. Спробувати здоїти корову. Але якусь м'якшу. Не дуже твердо. Попити теплого молока. Або дати йому трохи охолонути: хто йке любить. Попрощатися.

Рушити д'хаті. З-за вечора. Дорогою, яку знаєш найкраще. Вниз. Далі. Вниз. Аби досвітком знову вийти д'горі. На полонини. Кринту. Скупову. Угорське. Або й май далі.

Але Ви казали

Нашим основним діточим завданням перед Великоднем було напружати яйця на свята. Кавалок перед Пасхою, ще з зими, ми малими складали яйця на поді в бербеничку, щодня додаючи

до рахунку по кілька штук. Обережно докладали яечка в бербеницю, аби не побилися, накривали діжку дерев'яною дощечкою й залишали в надійному сховку до наступного разу.

Завжди знали рахунок, скільки вже напратали яець. Бігали по кілька разів на день у курник, заглядали, чи була не знесла якась курка нове яйце. Перевіряли усі ясла в стайні, бо кури й там любили собі нестися. Часом заставляли курку в яслах. Миттю вилітали надвір, щоби не сполохати її. І чекали там, поки курка знесе свіже яйце, яке одразу, ще тепле, бережко несли до нашого сховку: ще плюс одне.

Посеред цього нашого захопливого й надзвичай відповідального процесу раптом з'являлися дорослі, від яких напередодні ми й отримали це завдання, й ні з того ні з сього змінювали правила. Мовляв, молодці, що так ревно прятате яйця на Великодні свята, але до Великодня ще далеко, а тут що не день — треба яець: то на те, то на се. Беріть і несіть нам з поду з вашої бербенички скільки-то штук. Нема чого переживати: до Великодня ще допратате.

І, звісно, що ми не йшли й не несли. Протестували. Не хотіли навіть слухати. Переховували бербеницю, щоби ніхто не знайшов. Щоби вона дожила до Великодня. І бажано — поверховатиська, аби аж не годедн ї закрити. З нами говорили по-доброму, по-всякому. Щось обіцяли навзамін, просили, вмовляли. Сердились. Казали бути розумними. Ми були непоступливі. Вперті. Аж до сліз.

— Але Ви казали! Самі нам казали претати єйця на Великдень. А зараз шо.

Авжеж, через якийсь час ми поступалися дорослим. Піднімалися драбиною на під, відраховували, скільки треба яець. Переховували бербеницю в інше місце, ще надійніше, аби вберегти решту. Закривали горище й спускалися вниз до старших з повними руками яець і безмірним запитанням у очах: «Але Ви казали!»

І пам'ятала про місію свою підпільну

Іноді перед тим, як щось написати, я дзвоню до мами, щоби поговорити з нею, оживити у своїй пам'яті ті чи ті моменти, які могла б описати. Достатньо кількох її фраз, темпу й вібрації голосу, манери повістування, як я вже бачу те, що мені треба.

— А тобі, Любка, тра' мами? Зара' закличу. Бо я ади на Багні лагожу плоти, а мама на Мазянівці б'є белегу.

— Та добре! Мо', витак най перезвонит!

— А ек ти тудя: ек Австрія, Німеччина?

— Всьо, тату, доста! Я у Львові: и тут нима нієкої Австрії ци Німеччини, ци кілько казати!

Перший раз, коли минулого року я поїхала до Відня на дво-місячну письменницьку стипендію, майже до кінця не признавалася вдома, що отримала її, чи то пак: натякала про це мамі, сестрам, але просила, аби ще нічого не розказували татові, бо добре знала, яким буде його рефлекс: він махом скаже, що також хоче туди, що ціліський свій вік тяжко в горбах працює; що не скаржиться, бо, славу Богу, з Божою помічню газдуємо та й все, що треба, маємо, але що ади хоче трохи до людей, світу уздріти та й одно-друге.

— А шо Ви там будете робити? У чужій країні, мови ни знаєте!

— Ий, диправди: та хочь шо! Їдь перший раз ти, а витак и мене из собов озмеш!

Я гуляла Віднем, вчитувалася в кожну вивіску, табличку й у думках перебирала, чи годиться це чи це для тата, чи міг би він тут залишитися й трохи пожити так, як сам собі хоче, як сам собі роками вимріяв. Згадувала, як багато надій він в мені покладав, як ще з малої мене часто оминали дома ті ж весняні, літні чи котрі роботи, бо найте її, най трохи видпочіне, йй солодко в тій гімназії ни приходитси. Як не раз говорив, що з-за цієї дівчини я буду свого віку доживати, а старші брати сердилися й казали: «Шо це мале дівчаниші годно: вно жебі дорогу ни годно перейти, а Ви збираїтеси з нев вік доживати!»

— Мо', там є икіс музичні школи: я би вчів там дітий музики!
— Ск! На мігах? Ви ж ни знаєте німецької!
— В музиці основне — слух! А мову на тілько би пидучів:
я ші зи школи ни гет забув тоту німецьку.

— Та й шо, будете вчіти їх гуцулскої музики?
— Та чьо ні: ікби собі хотіли. Та я и панскої можу!

Бувала у віденських музеях і надовго затримувалася в залі старовинних музичних інструментів: скрипок, цимбалів, віолончелей, лір, бубнів, труб, флоєрок, дримб, флейт. Оглядала їх, прислухалася до них, може, підкажуть, як би це татові хоч трохи віддячити, що колись віддав мене у Косівську гімназію, де я і стрілася з німецькою.

— Ай, я би на твоєму місці сюда-тудá та й лишивси у Відні: и жив би собі поживав там, ік пан.

— Я хочу жити дома: за кордоном — ні. Поблишше до полонин.

— Ніхто ни каже лишетиси там наводно́: трохи тудá си рознакомити, поробити, шош заробити та й тхакі. А витак знов тудá: та й так. А ск.

Коли я через пів року поїхала, ба полетіла на місячну перекладацьку стипендію до Німеччини, я вже без татових настанов знала (хоч він нагадував мені про це вкотре!), що маю «розизнати» тудá щось для тата. І не міг він ніяк зрозуміти, чого я така нерóзкрутна.

— Я ікби знав мову, бувши на твоїму місці, то вже бих давно собі тудá поїхав, уже бих вернувси та й знов поїхав.

А я ходила самотою вулицями німецького містечка: з тугою, в смутку, що так далеко від хати. Мені причувались голоси рідних, їхні вигуки: замість «Guten Tag!» — «Гейби так!», намість «Schönes Wochenende!» — «Уна ади генде!». Я оберталася рвучко, приглядалася до людей, їхніх лиць. Силкувалася впізнати у них когось зі знайомих, своїх: хоч когось. Мій слух знову й знову здригався на схожі слова, які часто вживалися в нас дома в Замагорі: цофатиси, шалюнок, цурик, файно, шпіц, шпара, шнипати,

шльомбати, шуфля. І я знала і вже не знала, де моя гуцульська, а де моя німецька.

...І пам'ятала про місію свою підпільну.

Бо дорога далека

У ті найменші роки я й не здогадувалася, що можна долати відстані поїздами. Літаками. Автобусами. Сідати в транспорт й кудись їхати. Гадала, все можна подужати пішки, ногами. Пройти один горб, другий, третій. І вже на місці. Нехай це й займе цілий день, однак на вечір дістанемося ногами туди, куди вибралися ще зранку, з-за днини світлої.

Малою я зажила слави пофóстача — людини, що йде з кимось в дорогу заради самої дороги, абикуди, лиш би йти, сама напрошується, 'би її взяли з собою.

Щойно я чула, що хтось збирається в дорогу, має намір рушати кудись від хати, моє серце сповнювалося радістю, й трепетом, і певністю, що це може бути й моя дорога. Моя пригода.

І я вже готувалася, зношувала свій одяг в дорогу докупки. Відшуковувала своє найнадійніше взуття. Складала все в одному місці. Аби бути готовою — аби лиш піти, коли треба буде йти.

— А ти куда си так тутечькі збираєш? Думаєш, тебе хтос' бере з собов? Шо тебе хтос óзме? Навіть и ни думай. Цего разу точно ни пидеш. Ніхто ни озме. Навіть си ни збирай.

Мене не страшили такі відлякування. Їх я чула не раз. Їх я чула щоразу — від сестри, від брата. Від усіх, хто цього разу не йшов, хто лишався удома.

Знеохотити мене було тяжко. Сама дорога, її чар, думка, що от-от я подамся в дорогу, буду йти ногами, перелазити через перелази, переходити потічки, йти лісом, толоками, виходити на галявини, спускатися й підніматися горбами, проходити полями, садибами, царинками й пастівниками, зустрічати незнайомих людей, усміхатись до них, вітатися з ними, були сильнішими

від усіх перепон, відстрашувань не йти, лишатися вдома. Бо так буде ліпше. Так буде найкраще.

— Тобі буде кешко, ти ни витримаєш, то далеко. Впадеш серед дороги. Ніхто тебе ни буде нести. Лишейси дома. Ти ші зама-ла до такої дороги.

Я йшла зі всіма і скрізь, куди йшлося ногами. Куди треба було йти пішки. На ближчі й найдалші полонини. На сусідні й далекі ґруні. Віддалені присілки. Май дальші села.

— Але то зо три години ходу без припочівку. Навіть води ни будемо ставати пити. Бо то ни буде де. Хіба лиш коло одного ко-ритця. И то ни знати.

Я йшла, аби йти. ‘Би бути в дорозі. ‘Би йти з подорожнім, який йде від хати, бо знає, чого він іде. І йшов він вже не сам — ми йшли удвох. Обое пускались в неблизьку дорогу.

— Такі си впросила. Най ‘ті добро буде. Збирайси та й йдемо, але махом. Бо дорога далека.

Трембіташі

Переставати боятися трембіти, її тужливо-протяжних зву-ків я почала десь недавно. До того — це був безкінечний страх перед самою трембітою, її сумним мотивом. І при одній лиш згадці про неї.

Трембіта не раз вводила мене малу в жах, з яким годі було впоратися. Трембіти боялися й дорослі. Я не мала за ким захо-ватися, за старшими, безстрашними. Мусила зараджувати собі сама, коли мій слух протинали протяжні звуки трембіти.

За моєї пам’яті трембіта звучала в горах, лише коли хтось помирав. Коло церкви били у дзвони, сповіщаючи про смерть людини. І вже на вечір йшли трембіташі до хати покійного, трембітаючи там «умерлбі».

Сумними голосами трембітали трембіташі похоронну мело-дію коло хати спочилого. Особливо тужними були звуки трем-